

КУЛЬТУРНО-АНТРОПОЛОГІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ МЕДІАТИЗАЦІЇ

Моргун О. А.

ВСТУП

В умовах глобальної медіатизації сучасного суспільства культурно-антропологічні трансформації набувають системного та цивілізаційного характеру. Активний розвиток цифрових технологій, мережових комунікацій і медіапростору зумовлює появу нових форм соціальної взаємодії, культурної самоідентифікації та суспільної організації. Медіатизація перестає бути лише технічним механізмом поширення інформації й перетворюється на один із ключових чинників формування сучасної культурної реальності, у межах якої трансформуються способи сприйняття світу, комунікативні практики, духовні цінності та антропологічні характеристики людини.

Особливого значення ці процеси набувають у сфері культурно-мистецьких практик, які в умовах цифрової культури дедалі більше інтегруються у медіакомунікативний простір. Сучасні медіа виступають не лише засобом трансляції культурного досвіду, а й середовищем художньої репрезентації соціальної реальності, формування символічних образів, візуальних кодів та нових моделей культурної взаємодії. У результаті виникають нові форми мережової культури, у яких поєднуються естетичні, інформаційні та комунікативні практики, що суттєво впливають на процеси суспільної самоорганізації та культурної інтеграції.

У сучасному українському суспільстві медіатизація проявляється не лише через трансформацію інформаційного простору, а й через переосмислення національної культурної ідентичності, історичної пам'яті та духовно-ціннісних орієнтирів. Поєднання традиційних культурно-історичних основ із новітніми цифровими технологіями формує багатовекторний соціокультурний простір, у межах якого культурно-мистецькі практики стають важливим чинником суспільної комунікації та репрезентації національного світогляду. Інтенсивні інформаційні потоки, віртуалізація соціальних практик та домінування медіаобразів змінюють механізми самоідентифікації людини, способи соціальної адаптації та форми культурного переживання реальності.

У цих умовах особливої актуальності набуває проблема формування гуманістично орієнтованої моделі культурно-інформаційного розвитку,

здатної поєднати національні культурні традиції, духовні цінності та інноваційні інформаційно-комунікативні технології. Медіатизація суттєво впливає на трансформацію культурної пам'яті, розвиток громадянської свідомості та формування нових моделей соціальної взаємодії, у яких поєднуються історичний досвід, цифрова культура, комунікативні практики та процеси демократизації суспільства. Водночас сучасний медіапростір значною мірою конструює сприйняття суспільних трансформацій через систему символічних образів, медіанаративів та інформаційних стратегій. Медіакультура як ключовий феномен інформаційного суспільства, що визначає нові форми соціальної комунікації, культурної взаємодії та ідентифікації особистості¹. У цьому контексті культурно-антропологічний вимір медіатизації полягає у зміні способів самоусвідомлення суспільства, переосмисленні культурної спадщини та формуванні нових моделей комунікативної взаємодії. Саме тому проблема саморепрезентації, розвитку критичного мислення, медіакультури та формування власних культурно-інформаційних стратегій стає важливою складовою сучасних культурно-антропологічних трансформацій в умовах медіатизованого світу.

1. Медіатизація як чинник культурно-антропологічних трансформацій

У сучасних умовах медіатизації культура набуває дедалі виразнішого культурно-естетичного виміру, оскільки медіа виступають не лише каналом комунікації, а й простором художньої репрезентації соціальної реальності. Візуальні образи, цифрові символи, мережеві наративи та інтерактивні форми комунікації формують новий тип культурно-мистецьких практик, у яких естетичний вимір інтегрується з інформаційним та комунікативним.

У цьому сенсі медіатизація виступає чинником не лише соціальних і антропологічних трансформацій, але й трансформації самої природи мистецького як форми культурного буття. У сучасній соціально-філософській думці процес медіатизації розглядається не лише як технологічне розширення інформаційного простору, а як глибинна трансформація культурно-антропологічних основ суспільства. Відбувається зміна самого способу соціального буття людини, коли комунікація перестає бути лише засобом передачі інформації та перетворюється на фундаментальний механізм формування світогляду, соціальної реальності й нових моделей суб'єктивності.

¹ Байда І. Медіакультура як феномен інформаційного суспільства. *Fine Art and Culture Studies*. 2024. № 1. С. 133–140. DOI: 10.32782/facs-2024-1-19.

У другій половині ХХ століття західні теоретики інформаційного суспільства – Т. Стоун’ер, Дж. Мартін, Л. Мемфорд, А. Турен – пов’язували майбутнє суспільного розвитку зі становленням комунікативних структур, що виникають на основі інформаційного виробництва та телекомунікаційних технологій. Інформаційний капітал поступово трансформується у форму інформаційного багатства, а суспільство переходить від індустріальної моделі до телематичного та програмованого типу соціальної організації.² У такому суспільстві інформаційні потоки стають основою не лише економічних процесів, але й механізмів соціального контролю, політичного управління та конструювання колективної свідомості.

Техноінформаційне суспільство функціонує як система тотальної комунікації, в якій програмується практично всі форми людської життєдіяльності: праця, споживання, творчість, соціальна взаємодія, духовні орієнтації та культурні потреби. Цифрові технології не лише змінюють канали поширення культури, а й переформатовують самі механізми її функціонування та суспільного сприйняття³. Людина в межах такого суспільства дедалі більше інтегрується у цифрово-комунікативні мережі та починає існувати як «програмований суб’єкт», чия поведінка моделюється через алгоритми, інформаційні платформи та системи управління увагою.

Однак технократичні концепції інформаційного суспільства виявили свою методологічну обмеженість, оскільки зводили комунікацію переважно до технологічного аспекту. Насправді ж медіатизація є передусім культурно-антропологічним процесом, що трансформує структури свідомості, форми соціального досвіду та способи інтерпретації реальності. Тому інформаційне суспільство слід аналізувати не тільки як технологічну систему, але і як особливий соціодуховний простір.

У межах такого підходу формується концепція соціокомунікативного суспільства, в якому центральною стає не техніка сама по собі, а комунікативна взаємодія як механізм виробництва смислів. Комунікація набуває статусу фундаментальної онтологічної умови суспільного буття. Саме у просторі соціального спілкування виникають нові форми інтерсуб’єктивності, колективної свідомості та культурної самоорганізації.

К.-О. Апель визначав подібний тип соціальної організації як «комунікативну спільноту», що ґрунтується на принципах взаєморозуміння,

² Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства: досвід соціального прогнозування / пер. з англ. Київ : Основи, 2006. 575 с.

³ Дарованець К. І. Цифрова епоха: від трансформації культури до змін в її популяризації. *Культурологічний альманах*. 2024. № 2. С. 214–221. DOI: 10.31392/cult.alm.2024.2.42.

етичної відповідальності та дискурсивної раціональності⁴. У такому суспільстві соціальні відносини поступово переходять у форму комунікативно-смыслових взаємодій, а сама соціальна реальність набуває герменевтичного характеру. Людина існує вже не лише в економічному чи політичному просторі, а в просторі інтерпретацій, символічних кодів і дискурсів.

Медіатизація суспільства створює новий рівень комунікативної реальності, де традиційні соціальні структури трансформуються у соціокомунікативні системи. У таких системах особливого значення набувають семіотичні механізми виробництва значень, культурні коди та символічні структури. Соціальна взаємодія дедалі більше здійснюється через медіадискурсивні практики, які визначають способи сприйняття світу, моделі поведінки та форми колективної ідентичності.

Медіатизація є не лише технологічною модернізацією комунікації, а фундаментальною світоглядною трансформацією, що змінює саму антропологічну природу людини. Формується новий тип суб'єкта – мережево-алгоритмічна суб'єктність, яка існує в режимі постійної комунікативної взаємодії, інформаційної включеності та символічної репрезентації.

Соціокультурний підхід до аналізу медіатизації дозволяє розглядати сучасні трансформації не як суто технічний процес, а як глибоку зміну культурних механізмів організації суспільства та людської свідомості. У цьому контексті особливого значення набувають ідеї М. Маклюєна, який одним із перших усвідомив, що засоби комунікації трансформують не тільки інформаційне середовище, але й саму структуру людського сприйняття, мислення та культури.

Для М. Маклюєна культура є цілісним середовищем, у якому відображається не лише знання про світ, але й сам спосіб людського існування у світі⁵. Засоби комунікації впливають на організацію чуттєвості, формують нові типи соціального досвіду та створюють нові моделі колективної свідомості. Саме тому будь-які технологічні зміни мають насамперед культурно-антропологічний характер.

Особливої актуальності набуває проблема технологічної Мегамашини, про небезпеку якої попереджав Л. Мемфорд. У сучасних умовах ця Мегамашина реалізується через глобальні цифрові платформи, алгоритмічні системи та інформаційні корпорації, які здійснюють управління потоками інформації, увагою та поведінкою людей. Медіаплатформи поступово перетворюються на інститути символічної

⁴ Апель К.-О. Трансформація філософії / пер. з нім. Київ : Основи, 2001. 392 с.

⁵ McLuhan M. Understanding Media: The Extensions of Man. London : Routledge, 2001. 396 p.

влади, що визначають не лише економічні процеси, але й форми культурної репрезентації реальності⁶.

Інтернет-бум відкрив нові форми цифрової комунікації: вебпростори, електронні мережі, онлайн-взаємодії, цифрові сервіси, мультимедійні системи. Проте разом із розвитком інформаційної культури виникла і проблема монополізації інформаційного простору. Закриті алгоритмічні системи формують нову модель інформаційної залежності, де доступ до знання та цифрових ресурсів контролюється корпоративними структурами.

Водночас у межах цифрової культури виникають альтернативні гуманістичні практики, пов'язані з відкритими інформаційними системами та спільнотами open source. Вони демонструють можливість формування іншої моделі інформаційного суспільства – не технократичного, а соціокомунікативного та культуроцентричного. У такому суспільстві інформація розглядається не як інструмент контролю, а як засіб розвитку творчості, самоорганізації та культурної взаємодії. Урбаністичне середовище дедалі більше набуває ознак «культурної багатшаровості», де співіснують локальні ідентичності, глобальні інформаційні потоки та мережеві форми соціальної взаємодії⁷.

У цьому контексті особливого значення набуває поняття «культурного лагу». Якщо в індустріальну епоху культура часто відставала від технологічного розвитку, то в умовах медіатизації саме культура повинна стати випереджальним механізмом суспільного розвитку. Вона має не адаптуватися до технологій, а визначати гуманістичні межі їх застосування.

Інформаційно-техногенна культура часто призводить до звуження людської суб'єктивності, формуючи «одновимірну людину» цифрової епохи. Натомість антропогенна культура гуманістичного типу розширює можливості особистості, сприяє розвитку творчого мислення, духовності та комунікативної свободи. Саме тому сучасне інформаційне суспільство потребує не лише технічної модернізації, а й глибокої культурно-антропологічної переорієнтації.

Отже, медіатизація постає як складний процес трансформації культури, світогляду та людської суб'єктності. Вона змінює не тільки засоби комунікації, але й фундаментальні антропологічні структури –

⁶ Мамфорд Л. Міф машини. Техніка і розвиток людства / пер. з англ. Київ : Основи, 2001. 456 с.

⁷ Соціокультурні трансформації сучасного урбаністичного простору: культурно-антропологічні студії : колект. монографія / Г. Бондаренко, В. Балушок, М. Бех та ін. ; за ред. Г. Бондаренко. Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2023. 393 с.

способи сприйняття світу, механізми формування ідентичності, моделі соціальної взаємодії та духовного самовизначення людини.

У контексті культурно-антропологічних трансформацій медіатизованого суспільства подібна світоглядна переорієнтація означає принципову зміну самої природи суспільної комунікації. Якщо техногенний підхід виходить із домінування інформації як інструмента влади, контролю й управління соціальними процесами, то культурно-інформаційний підхід акцентує увагу на людині як носієві смислу, духовності та комунікативної творчості. У такому випадку медіатизація перестає бути лише технологічним процесом поширення інформації і перетворюється на складний соціокультурний механізм формування нової антропологічної реальності.

Сучасні медіа вже не виконують винятково функцію передавання повідомлень. Вони конструюють особливий символічний простір, у якому формується новий тип світосприйняття, нові моделі соціальної поведінки, нові механізми колективної пам'яті та ідентичності. Інфографіка як ефективний інструмент візуальної комунікації, підсилює сприйняття культурно-мистецької інформації та сприяє відновленню й популяризації культурних осередків. Інфографічні повідомлення поєднують естетичну та інформаційну функції, підвищуючи рівень залученості аудиторії та полегшуючи інтерпретацію складних культурних процесів⁸. Людина інформаційної епохи існує одночасно у двох вимірах – фізичному та медійному, а тому її культурна ідентичність дедалі більше залежить від комунікативних потоків, знаково-символічних структур і цифрових практик взаємодії. У цьому сенсі медіатизація виступає не зовнішнім щодо культури явищем, а внутрішнім механізмом трансформації самої культурної реальності.

Особливого значення в цих умовах набуває проблема духовної автономії людини. Інформаційно-технологічне середовище, з одного боку, відкриває безпрецедентні можливості доступу до знань, глобальної комунікації та культурного обміну, але, з іншого боку, створює ризики тотальної стандартизації свідомості, маніпулятивного програмування поведінки та формування залежної «медійної людини». Відбувається поступова трансформація суб'єкта культури у суб'єкта інформаційного споживання, для якого реальність дедалі частіше підміняється її віртуальними репрезентаціями.

У такій ситуації вагомість набуває культурно-антропологічний вимір медіатизації, який дозволяє розглядати інформаційні процеси не лише як

⁸ Мороз А. В. Міждисциплінарні підходи до вивчення впливовості інфографічних повідомлень на процеси відновлення культурно-мистецьких осередків. 2025. № 5. С. 87–95. DOI: 10.32782/uad.2025.5.14.

технологічні чи економічні, а насамперед як світоглядні та духовні трансформації. Інформаційне суспільство не може бути зведене до сукупності цифрових технологій або мережевих структур. Його сутність визначається рівнем культурної зрілості суспільства, характером соціокомунікативних відносин, здатністю людини до творчого самовираження, морального самовизначення та духовної самореалізації.

Саме тому в умовах глобальної медіатизації особливу роль починають відігравати процеси культурної самоорганізації суспільства. Йдеться про формування нових соціокультурних механізмів, що забезпечують не лише інформаційний обмін, а й вироблення спільних цінностей, норм комунікативної етики, форм громадянської відповідальності та духовної солідарності. Мережеві комунікації за певних умов здатні трансформуватися у простір громадянського діалогу, культурного співтворення та суспільної взаємодії, де людина виступає не об'єктом інформаційного впливу, а активним суб'єктом комунікативного процесу. Медіатизація інтерпретується як процес глибинного проникнення медіа у всі сфери культури, що призводить до зміни способів виробництва, передачі та сприйняття культурних смислів⁹.

У цьому аспекті важливим є подолання суперечності між техногенною та антропогенною моделями розвитку. Техногенна модель орієнтується на ефективність, швидкість, контроль та функціональність інформаційних систем, тоді як антропогенна модель виходить із пріоритету духовних потреб людини, гуманістичних цінностей та культурної цілісності суспільства¹⁰. Якщо перша породжує ризики інформаційного відчуження та цифрової нерівності, то друга спрямована на формування гуманізованого інформаційного простору, у якому технології стають засобом розвитку особистості, а не інструментом її підпорядкування.

У результаті медіатизація суспільства набуває подвійного характеру. Вона може виступати як механізм технократичного програмування соціальної реальності, створення «симулятивного суспільства» та інформаційного контролю, але водночас здатна стати основою для формування нового типу культури – культури відкритої комунікації, духовної взаємодії та соціальної співтворчості. Саме від характеру світоглядних орієнтирів залежить, чи перетвориться інформаційне суспільство на систему цифрового відчуження, чи стане простором розвитку «людинорозмірної» культури. Сучасне мистецтво дедалі більше

⁹ Левченко А. Концептосфера медіатизації культури. 2023. № 2. С. 45–52. DOI: 10.32461/2226-0285.2.2023.293740.

¹⁰ Габермас Ю. Теорія комунікативної дії / пер. з нім. Київ : Видавничий дім «Весвіт», 2000. 560 с.

постає формою соціокультурної комунікації та художнього осмислення суспільних трансформацій¹¹.

Особливої актуальності набуває проблема формування культурно-інформаційного світогляду як основи сучасної гуманітарної парадигми. Його сутність полягає у поєднанні технологічного розвитку з духовно-культурним самовизначенням людини, інтеграції інформаційних практик із цінностями гуманізму, свободи, відповідальності та творчості. Такий світогляд орієнтований не на механічне накопичення інформації, а на її смислове освоєння, інтерпретацію та включення в систему культурного досвіду суспільства.

Культурно-інформаційний підхід дозволяє також по-новому осмислити феномен демократії в умовах медіатизованого суспільства. Демократія перестає бути лише політичною формою організації влади і постає як комунікативний процес постійного суспільного діалогу, взаємного порозуміння та культурної взаємодії. У цьому випадку рівень демократичності суспільства визначається не тільки наявністю політичних інститутів, але й ступенем відкритості інформаційного простору, доступом громадян до культурних ресурсів, можливістю участі у виробленні суспільних смислів і цінностей.

Таким чином, культурно-антропологічні трансформації в контексті медіатизації слід розглядати як багаторівневий процес зміни способів людського буття, комунікації та світосприйняття. Відбувається перехід від індустріально-технократичної моделі суспільства до культурно-інформаційної моделі, в якій центральним елементом стає людина як духовна, комунікативна та творча істота. Саме тому майбутнє інформаційного суспільства визначатиметься не стільки рівнем технологічного розвитку, скільки здатністю культури зберегти гуманістичний вимір людського існування в умовах глобальної медіатизації.

2. Культурно-антропологічні виміри медіатизації: духовність, комунікація та національний світогляд

В умовах медіатизації сучасного суспільства особливого значення набувають духовно-антропологічні аспекти світоглядних трансформацій. Якщо техноінформаційні концепції акцентують увагу переважно на розвитку цифрових технологій, мережевих комунікацій та інформаційних систем, то духовно-антропологічний підхід звертається до внутрішнього світу людини, її духовних практик, моральної самосвідомості та екзистенційного досвіду. Саме тому в контексті культурно-антропологічних трансформацій медіатизація постає не лише як процес технологічного

¹¹ Бодріяр Ж. Символічний обмін і смерть / пер. з фр. Львів : Кальварія, 2004. 376 с.

посередництва комунікації, а як глибинна зміна способів людського саморозуміння, самопрезентації та духовного переживання реальності.

В умовах цифрової комунікації відбувається також естетизація соціальної взаємодії, коли образність, візуальні коди та символічні стилі стають невід'ємними елементами формування ідентичності. Соціальні медіа, цифрові платформи та мережеві спільноти функціонують як простори культурного самовираження, де комунікація набуває ознак художнього конструювання реальності, а поява авангарду стає творчою рефлексією на зміни в економічних підсистемах суспільства та явищем самокритики мистецтва¹². Таким чином, культурно-мистецькі практики розширюються за межі традиційного мистецтва і включають повсякденні форми естетичної самопрезентації, що безпосередньо впливають на національний світогляд і способи його репрезентації у медіапросторі. Сучасне мистецтво дедалі більше постає формою соціокультурної комунікації та художнього осмислення суспільних трансформацій¹³. У контексті культурно-антропологічних трансформацій сучасного суспільства важливого значення набуває звернення до української філософської традиції, яка сформувала духовно-гуманістичні засади національного світогляду та комунікативної культури. Значний вплив на становлення антропологічного виміру української гуманітарної думки мала академічна філософія XIX століття, представлена працями П. Лодія, І. Рижського, І. Шада, А. Дудровича, Т. Осиповського, В. Карпова, П. Авсенева, О. Новицького, С. Гогоцького. У межах даних концепцій людина розглядалася не лише як раціональний суб'єкт пізнання, а як духовно-культурна особистість, включена в систему моральних, комунікативних та культуротворчих взаємозв'язків.

Особливого значення для осмислення сучасних процесів медіатизації набуває філософська спадщина Памфіл Юркевич, який здійснив синтез європейської класичної філософії та української духовної традиції. Його концепція «філософії серця» акцентувала увагу на внутрішньому духовному світі людини, моральній свідомості та цілісності особистісного буття. У сучасних умовах медіатизації ця концепція набуває особливої актуальності, оскільки протиставляє технократичній фрагментації свідомості гуманістичний принцип духовної цілісності людини. Ідеї П. Юркевича дозволяють розглядати культурно-комунікативний простір не лише як систему інформаційного обміну, а як сферу духовної взаємодії, смислотворення та культурної самоідентифікації. Саме тому українська філософська традиція створює важливе

¹² Карпов В. В. (ред.). Український мистецтвознавчий дискурс : колективна монографія. Рига : Baltija Publishing, 2020. 370 с.

¹³ Там само.

методологічне підґрунтя для аналізу медіатизації культури як складного культурно-антропологічного процесу, у межах якого відбувається трансформація способів комунікації, духовного досвіду та форм суспільної свідомості. У праці «Серце і його значення в духовному житті людини» П. Юркевич обґрунтовує ідею про те, що серце є не лише емоційним центром людини, а фундаментальною основою духовного буття. Людина, за Юркевичем, є передусім «душевною істотою», а розум становить лише вершину духовного життя, а не його першооснову¹⁴. Таким чином, у структурі людської особистості центрального значення набуває не раціональна діяльність, а внутрішня духовна глибина, яка формує моральність, самосвідомість та екзистенційну автентичність людини.

У контексті медіатизації це положення набуває особливої актуальності. Сучасні цифрові медіа значною мірою формують зовнішню, візуалізовану та симулятивну модель особистості, де самопрезентація дедалі частіше заміщує внутрішнє духовне самовизначення. У цифровому середовищі людина ризикує втратити «задушевність» як глибинний вимір духовного буття, оскільки медіакомунікація орієнтує індивіда на постійне продукування образів, знаків та інформаційних реакцій. У результаті формується феномен фрагментованої свідомості, в якій внутрішній духовний досвід поступається місцем медійній репрезентації.

Саме тому концепція «сердечної свідомості» П. Юркевича може розглядатися як важлива антропологічна альтернатива технократичним моделям медіасуспільства. Серце в його філософії виступає осередком духовної інтенційності, моральної істини та безпосереднього переживання буття. Через це духовне самопізнання стає не лише індивідуальною практикою, а й способом культурного опору процесам дегуманізації інформаційного суспільства.

Зростаючого значення набуває ідея «самовизначення душі», яка передбачає моральне самоствердження людини через внутрішнє духовне переживання істини, добра і справедливості.¹⁵ У сучасному медіапросторі, де інформаційні потоки нерідко продукують моральну дезорієнтацію, симулякри та маніпулятивні смисли, духовно-антропологічний підхід актуалізує проблему збереження моральної автономії особистості. Медіатизована культура часто формує ситуацію, за якої людина існує у режимі постійної інформаційної мобілізації, однак втрачає здатність до глибинної рефлексії та внутрішньої тиші, необхідної для духовного самопізнання.

¹⁴ Юркевич П. Серце та його значення в духовному житті людини. *Філософські твори*. Київ : Основи, 1993. С. 69–103.

¹⁵ Там само.

Важливим є також вчення П. Юркевича про «безпосередній самопогляд» як форму духовного пізнання. На відміну від суто раціоналістичного або технократичного підходу, духовне пізнання передбачає інтроспекцію, внутрішнє переживання та безпосереднє осягнення духовних смислів. У сучасній гуманітаристиці подібні процеси можуть бути співвіднесені з феноменами емотивної свідомості, екзистенційної комунікації та когнітивно-комунікативної реальності.

Медіатизація суспільства радикально змінює способи формування людської ідентичності. Якщо в традиційній культурі духовний розвиток відбувався через безпосередній соціальний і культурний досвід, то сучасна людина дедалі більше занурюється у цифрові інформаційні середовища, де значна частина її комунікації набуває віртуалізованого характеру. Це спричиняє появу нових типів культурної суб'єктивності, для яких характерні множинність ідентичностей, фрагментарність світогляду та нестабільність моральних орієнтирів.

У таких умовах духовно-антропологічна концепція П. Юркевича дозволяє осмислити необхідність відновлення гуманістичного виміру культури¹⁶. Його філософія фактично формує модель «антропогенної культури», в центрі якої перебуває духовна людина як носій моральної свободи, внутрішньої цілісності та творчої самореалізації. Подібна модель набуває особливої значущості в епоху медіатизації, коли виникає потреба у формуванні нових культурних стратегій, здатних протистояти інформаційній фрагментації та техногенній редукції людської особистості. Духовно-антропологічна концепція П. Юркевича розглядає людину як цілісну духовну істоту, у якій серце виступає центром морального, емоційного та творчого буття¹⁷. У цьому контексті мистецькі практики постають формою духовної комунікації та культурного самовираження, через які відбувається передача цінностей, формування національної культурної свідомості та збереження духовної цілісності людини в умовах трансформації соціокультурного простору.

Отже, духовно-антропологічний підхід у контексті медіатизації дозволяє розглядати культурно-антропологічні трансформації не лише як зміну інформаційно-комунікативних практик, а як глибокий процес переосмислення самої природи людини. У центрі цих трансформацій перебуває проблема співвідношення технологічного та духовного, медійної репрезентації та внутрішньої автентичності, інформаційної взаємодії та морального самовизначення. Саме тому гуманістичний

¹⁶ Малахов В. А. Антропологічні ідеї Памфіла Юркевича . *Філософська думка*. 2015. № 4. С. 98–112.

¹⁷ Юркевич П. Серце та його значення в духовному житті людини. *Філософські твори*. Київ : Основи, 1993. С. 69–103.

потенціал української філософської традиції, зокрема кардіософія П. Юркевича, може стати важливою методологічною основою для осмислення сучасних процесів медіатизації та формування нової культурно-антропологічної парадигми. Георгій Челпанов розвивав концепцію «емпіричного реалізму» та обстоював автономію психіки¹⁸. З цієї точки зору мистецтво постає не лише як відображення матеріального світу, а як складний внутрішній акт співпереживання та духовного переживання людини. У цьому контексті мистецтво постає не лише відображенням зовнішньої реальності, а особливою формою психологічного та естетичного переживання, у межах якого людина інтерпретує образ, колір, ритм і символічні форми культури. Естетичне сприйняття, за Челпановим, пов'язане з внутрішньою діяльністю свідомості, що надає мистецтву антропологічного та духовного значення.

Для розуміння культури, на його думку, необхідно досліджувати, яким чином людська свідомість сприймає форму, колір, ритм, гармонію та символічні образи, адже саме через ці естетичні механізми формується внутрішній культурний досвід особистості. Цифрове середовище створює нові форми символічної взаємодії, в яких людина дедалі більше існує у просторі знаків, образів та інформаційних моделей реальності. Медіа перестають бути лише технічними засобами передачі інформації і перетворюються на культурно-антропологічний простір формування свідомості. Саме тому концепція «гносеологічного реалізму» виявляється актуальною для аналізу сучасних процесів: вона дозволяє розглядати медійну реальність не лише як технічну систему комунікації, а як духовно-когнітивний простір конструювання людського досвіду¹⁹.

У сучасному медійному суспільстві ця проблема проявляється особливо гостро. Глобальні цифрові платформи формують нову модель культурної реальності, в якій індивід дедалі частіше взаємодіє не з безпосереднім світом, а з його медійними репрезентаціями. Виникає феномен «медіатизованої людини», світосприйняття якої залежить від алгоритмізованих потоків інформації, візуальних кодів та цифрових комунікативних практик²⁰. У таких умовах духовно-космічний вимір особистості, про який писав М. Бердяєв, постає як необхідна альтернатива редукції людини до функціонального елемента інформаційної системи.

Медіатизація суспільства спричиняє також трансформацію самого характеру духовного досвіду. Якщо у традиційній культурі духовність формувалася через безпосередню комунікацію, релігійні практики,

¹⁸ Челпанов Г. І. Мозок і душа : критика матеріалізму та нарис сучасних учень про душу. Київ : Ніка-Центр, 2021. 320 с.

¹⁹ Там само.

²⁰ Бердяєв М. Сенс творчості : досвід виправдання людини. Київ : Дух і Літера, 2024. 416 с.

культурну спадкоємність та екзистенційне переживання, то в цифрову епоху значна частина духовних сенсів опосередковується медіа. Відтак змінюється механізм формування ідентичності, моральних цінностей та світоглядних орієнтирів. Людина дедалі більше перебуває у просторі інформаційних симулякрів, де межа між реальним і віртуальним стає нестійкою.

В умовах цього процесу духовно-емпіричний світогляд, який формувався в українській філософській традиції, набуває нового значення. Його сутність полягає у поєднанні духовного переживання з досвідом реальної перевірки та культурної практики. Якщо духовно-практичний світогляд орієнтує людину на внутрішнє самовдосконалення, то духовно-емпіричний світогляд передбачає постійну верифікацію смислів у процесі соціокультурної взаємодії. У медіатизованому суспільстві це означає здатність критично осмислювати інформаційні потоки, зберігати автономність мислення та протистояти маніпулятивним технологіям впливу.

Водночас медіатизація відкриває і нові можливості для духовного розвитку. Цифрові комунікації створюють умови для глобального культурного діалогу, поширення гуманістичних цінностей та формування нових типів соціальної солідарності. Виникають мережеві комунікативні спільноти, в яких духовний і культурний досвід перестає бути локально обмеженим. Людина отримує доступ до багатоманіття культурних традицій, форм пізнання та практик саморозвитку. Саме тому сучасна медіатизація має суперечливий характер: з одного боку, вона може призводити до фрагментації свідомості та втрати глибинних духовних орієнтирів, а з іншого – стимулює формування нових культурно-антропологічних моделей самореалізації. Розвиток української духовно-філософської традиції у напрямі трансцендентального реалізму, духовної антропології та емпіричної феноменології формує важливе методологічне підґрунтя для осмислення медіатизації як чинника культурно-антропологічних трансформацій сучасного суспільства. У межах цього підходу людина розглядається не лише як споживач інформаційних потоків, а як активний суб'єкт культурно-комунікативної взаємодії, духовного самовизначення та творчого конструювання соціокультурної реальності. Сучасна культура дедалі більше перетворюється на виробництво образів²¹.

В умовах медіатизованого простору особливого значення набувають процеси формування культурної ідентичності, збереження духовної цілісності особистості та розвитку критичного мислення. Саме через поєднання духовного досвіду, культурної пам'яті, комунікативної

²¹ Бодріяр Ж. Символічний обмін і смерть. Львів: Кальварія, 2004. 376 с.

культури та гуманістичних цінностей стає можливим збереження антропологічної цілісності людини в умовах глобалізованого інформаційного суспільства. У цьому контексті українська філософська традиція виступає не лише історико-культурною спадщиною, а й важливим інтелектуальним ресурсом для гуманістичного осмислення сучасних процесів медіатизації культури та трансформації культурно-мистецьких практик.

У сучасному медіатизованому суспільстві медіа не просто транслює інформацію, а конструює специфічні феноменологічні моделі світу. Людина взаємодіє вже не стільки з безпосередньою реальністю, скільки з її інформаційними образами, символічними репрезентаціями та цифровими симуляціями. Саме тому сучасна культурна свідомість формується як медіафеноменологічна свідомість, у якій досвід реальності дедалі більше залежить від способів її медійного представлення. Еволюція «людини, яка сприймає» (антропологічний зсув), в межах якої В. Лесевич розглядав свідомість як динамічну систему, що адаптується до нових знань. Антропологічна концепція В. Лесевича пов'язує розвиток свідомості з процесами культурного сприйняття та пізнання. У цьому аспекті мистецькі практики виступають засобом формування нових способів бачення реальності, естетичного досвіду та культурної самоідентифікації людини²². У контексті впливу медіа відбувається радикальна трансформація людської сенсорики та когнітивних сфер. Екранна антропологія, де живе сприйняття мистецтва замінюється медіа-опосередкованим, а свідомість сучасного суб'єкта формується під впливом кліпового мислення, алгоритмів та інтерфейсів. У цьому аспекті феноменологічний підхід набуває антропологічного виміру. Людина постає не як пасивний об'єкт інформаційного впливу, а як активний суб'єкт смислотворення. Її свідомість формується через постійне інтерпретування культурних текстів, знаків та комунікативних практик. Медіатизація, таким чином, стає не лише технологічним процесом, а й глибинною культурно-антропологічною трансформацією, що змінює сам спосіб людського буття у світі. Інформаційне суспільство потребує не лише інформованої, але й критично мислячої людини, здатної аналізувати медійні смисли, розпізнавати маніпулятивні практики та брати участь у творенні культурного простору.

Водночас екранна культура створює ризик фрагментації свідомості та втрати цілісного світогляду. Надлишок інформації, прискорення комунікації та домінування візуальних форм сприйняття можуть призводити до поверхневості мислення і редукції духовного досвіду.

²² Огородник І. В., Русин М. Ю. Історія філософської думки в Україні. Київ : Вища школа, 1999. 543 с.

Саме тому ідея «єдиного знання», яку розвивав В. Лесевич, набуває нового значення. У сучасних умовах вона може бути осмислена як потреба інтеграції наукового, гуманітарного, етичного та культурного знання в цілісну систему світоглядних орієнтирів.

Формування такого інтегративного світогляду стає одним із ключових завдань сучасної культури. Мас-медійна культура не лише змінює форми комунікації, а й трансформує механізми соціалізації, самоідентифікації та культурної пам'яті. Цифрові технології створюють нові типи колективного досвіду, нові форми символічної взаємодії та нові моделі культурної репрезентації людини. У цьому середовищі феноменологічний підхід дозволяє зберегти увагу до внутрішнього світу особистості, її переживань, смислів та духовної автономії. У контексті сучасної медіатизації ця традиція набуває нового звучання, оскільки дозволяє осмислити культурно-антропологічні трансформації не лише як технічні чи соціальні зміни, а як глибинну перебудову способів людського світосприйняття, духовності та комунікації.

В період ХХ століття світоглядні трансформації дедалі більше набувають ознак медіатизованого культурного процесу, де духовність, історична пам'ять, національна свідомість і комунікативна взаємодія формуються через нові інформаційні та символічні структури суспільства. Форми культурної пам'яті переносяться у цифровий простір, де національна свідомість функціонує вже як мережевий феномен комунікативної взаємодії. Водночас В. Вернадський формує принципово новий тип світоглядного мислення, в якому духовно-культурна діяльність людини набуває космопланетарного масштабу. Його вчення про ноосферу фактично означало перехід від антропоцентричного до ноосферно-комунікативного бачення цивілізації. Людський розум, наука, інформація та духовна творчість розглядаються ним як геологічна сила, здатна трансформувати не лише суспільство, а й саму структуру буття. У цьому аспекті ноосфера постає як глобальний інформаційно-культурний простір, де мислення, знання та комунікація стають визначальними чинниками цивілізаційного розвитку. Фактично В. Вернадський передбачає сучасні процеси глобальної медіатизації, коли інформаційні потоки, цифрові мережі та комунікативні технології створюють нову форму культурної реальності²³.

Медіатизація сучасного суспільства суттєво змінює механізми формування світогляду. Якщо в класичній культурі головними носіями світоглядних смислів були релігія, філософія, мистецтво та освіта, то в інформаційну епоху дедалі більший вплив здійснюють цифрові медіа,

²³ Капіца В.Ф. Українська національна свідомість. Філософсько-культурогенний аспект. Кривий Ріг: Мінерал, 2005. 218 с.

мережеві комунікації та віртуальні інформаційні середовища. Внаслідок цього відбувається трансформація самої структури культурної свідомості: людина дедалі частіше взаємодіє не з безпосередньою реальністю, а з її медійними репрезентаціями. Реальність набуває символічно-конструктивного характеру, а культурний досвід значною мірою формується через інформаційно-комунікативні практики. Особливої ваги набуває проблема духовної автентичності людини. Принципи «сердечної» природи духовного життя та моральній відповідальності людини, можуть виступати своєрідною гуманістичною альтернативою технократичній логіці цифрової цивілізації. Культурно-антропологічний підхід дозволяє розглядати медіатизацію не лише як технологічний процес, а як глибоку трансформацію способів людського буття, сприйняття світу, формування ідентичності та духовної комунікації. Зазначена оригінальна модель культурно-антропологічного світогляду, в якій духовність, культура, комунікація та пізнання перебувають у нерозривній єдності. Ця модель виявилася надзвичайно актуальною в умовах сучасної медіатизації суспільства, коли інформація перетворюється на основний ресурс цивілізаційного розвитку, а комунікативні процеси визначають структуру соціального та культурного буття. Саме тому сучасні світоглядні трансформації необхідно розглядати не лише як технологічні чи соціальні зміни, а як глибинний культурно-антропологічний процес переосмислення місця людини в інформаційній цивілізації. Проблема формування культурно-інформаційного світогляду, здатного забезпечити гуманістичний вимір інформаційного суспільства та зберегти антропологічну цілісність людини в умовах цифрової цивілізації, зараз набула особливого значення.

Медіатизоване суспільство створює нову форму соціального буття, в якій комунікативний простір стає визначальним середовищем існування людини. Соціальні взаємодії дедалі більше опосередковуються цифровими платформами, мережевими структурами та інформаційними потоками. Внаслідок цього виникає новий тип культурної антропології – «медіальна людина», чия свідомість формується не лише через безпосередній життєвий досвід, а й через символічні, віртуальні та інформаційно-сконструйовані образи реальності²⁴. Людина починає існувати одночасно у двох вимірах: у реальному соціальному середовищі та у віртуалізованому медійному просторі. Зараз особливо актуалізується проблема співвідношення інформаційної техногенії та гуманістичної культури. Інформаційно-комунікаційні технології створюють нові можливості для розвитку інтелектуального потенціалу суспільства, однак

²⁴ Капіца В.Ф. Українська національна свідомість. Філософсько-культурогенний аспект. Кривий Ріг: Мінерал, 2005. 218 с.

одночасно породжують ризики маніпуляції свідомістю, фрагментації культурного простору та руйнування традиційних механізмів духовної соціалізації. Людина все частіше опиняється в ситуації інформаційного перевантаження, коли реальні культурні смисли підміняються медійними симулякрами, а духовне переживання – швидкоплинним інформаційним споживанням.

Саме тому в умовах поширення цифрового медіапростору особливого значення набуває культурно-інформаційний підхід до розвитку суспільства. Його сутність полягає у визнанні людини не лише споживачем інформації, а передусім носієм культури, духовних цінностей і творчого потенціалу. У такому контексті інформаційне суспільство повинно розглядатися не як технократична система глобального контролю, а як культурно-комунікативний простір розвитку людської особистості, інтелектуального капіталу та соціальної взаємодії.

Інформаційно-комунікативні процеси також змінюють сам характер соціальної комунікації. Якщо традиційне суспільство базувалося на безпосередніх формах міжособистісної взаємодії, то сучасна культура дедалі більше переходить до мережевих форм існування. Виникають нові типи соціальної ідентичності, нові моделі публічності та нові механізми культурного впливу. Комунікація стає не просто способом передачі інформації, а головним середовищем виробництва соціальних смислів. Водночас сучасна медіакультура створює передумови для формування нового типу людини – людини когнітивної, комунікативної та креативної. У постіндустріальному суспільстві головним ресурсом стає не матеріальне виробництво, а виробництво знань, смислів і культурних кодів. Саме тому особливого значення набувають когнітивні практики, інформаційна культура, розвиток критичного мислення та здатність до творчої інтерпретації інформації. Людський інтелект, соціальний капітал і культурна компетентність стають базовими чинниками суспільного розвитку.

У цьому аспекті культурно-антропологічні трансформації в контексті можна розглядати як перехід від індустріальної моделі суспільства до культурно-інформаційної цивілізації, в якій головною цінністю стає людина як носій духовної, комунікативної та творчої активності. Така трансформація потребує нової світоглядної парадигми, здатної поєднати технологічний розвиток із гуманістичними принципами культури, духовності та соціальної відповідальності.

Отже, формування медіакомунікативного суспільства виступає не лише технологічним процесом, а глибокою культурно-антропологічною трансформацією, що змінює способи людського буття, структуру суспільної свідомості та характер соціальної комунікації. Від того, яким буде духовно-ціннісний зміст цих процесів, залежить майбутня модель інформаційного суспільства: чи стане воно простором гуманістичного

розвитку людини, чи перетвориться на технократичну систему маніпулятивного контролю над свідомістю.

У сучасному медіапросторі людина дедалі більше існує не лише в матеріальному чи соціальному середовищі, а й у просторі символічно-інформаційної реальності. Це свідчить, що симуляція загрожує відмінності між істинним і хибним²⁵. Медіа перестають бути тільки засобами передачі повідомлень і перетворюються на універсальне середовище формування колективних уявлень, моделей поведінки, соціальних емоцій і культурних ідентичностей. Внаслідок цього виникає новий тип антропологічної ситуації – «медіалізована людина», чия свідомість формується в умовах постійної інформаційної взаємодії, фрагментації досвіду та прискорення комунікативних процесів. У таких умовах трансформуються самі механізми культурної пам'яті, національної ідентичності та духовної спадкоємності поколінь.

3. Трансформація антропологічного простору культури в умовах медіатизації

Медіатизація змінює характер соціального часу і простору. Традиційні форми культурної локалізації, пов'язані з територією, громадою та етнокультурним середовищем, поступово доповнюються новими віртуальними формами комунікації. Людина одночасно включена в локальні культурні практики і глобальні інформаційні мережі. Утворюється феномен «мережевої культури», де смисли циркулюють із надзвичайною швидкістю, а культурна ідентичність набуває динамічного й багаторівневого характеру. Проте така відкритість інформаційних потоків має подвійний характер. З одного боку, вона розширює горизонти міжкультурного діалогу, створює нові можливості для творчості, самоосвіти й громадянської участі. З іншого боку, виникає небезпека руйнування цілісності духовного досвіду, підміни глибинних культурних смислів поверхневими інформаційними симулякрами.

Антропологічний простір культури в умовах медіатизації набуває рис візуально-символічної реальності, в якій людина виступає не лише суб'єктом комунікації, а й носієм естетично сконструйованих образів. Межа між мистецтвом і повсякденністю поступово розмивається, а культурна реальність перетворюється на простір постійного виробництва та споживання образів. Це зумовлює появу нових форм культурно-мистецьких практик, у яких цифрові технології виступають інструментом конструювання як індивідуальної, так і колективної ідентичності.

Інформаційно-комунікативні процеси в контексті культурно-антропологічної трансформації особливо проявляються у зміні способів

²⁵ Бодріяр Ж. Символічний обмін і смерть. Львів: Кальварія, 2004. 376 с.

самоідентифікації людини. Якщо традиційна культура формувала особистість через безпосереднє включення в історичну пам'ять, моральну традицію та духовно-ціннісні структури етнокультурної спільноти, то сучасне медіасередовище часто конструює ідентичність через образ, інформаційний стиль, комунікативний імідж. Людина починає сприймати себе через систему медійних репрезентацій. Відбувається символізація особистості, коли соціальна присутність дедалі більше залежить від залученості її в інформаційні потоки та здатності до комунікативного самоконструювання.

Це породжує принципово нові форми соціальної взаємодії. У суспільстві інформаційного типу комунікація стає не допоміжною функцією, а базовим способом організації соціального буття. Відтак соціальна реальність дедалі більше визначається не матеріальними структурами, а символічними комунікативними процесами. Саме тому сучасна культура набуває рис комунікативно-мережевої культури, де вирішального значення набувають не тільки знання як такі, а здатність до інтерпретації, смислотворення, символічного посередництва та культурної адаптації.

Для українського суспільства ці процеси мають особливе значення. Історично український національний світогляд формувалася як духовно-інтегративний, «соборний» тип світосприймання, орієнтований на поєднання особистісного, громадського і духовно-культурного начал. Саме тому медіатизація в Україні не може розглядатися виключно як технологічна модернізація комунікаційного простору. Вона постає як проблема збереження культурної цілісності нації, її духовної автономії та здатності до самовідтворення в умовах глобальних інформаційних потоків²⁶. Суттєвого значення набуває проблема формування національного медіапростору як простору культурної самоорганізації суспільства, тому концепція культурно-інформаційного суспільства, в якому інформація розглядається не лише як ресурс управління чи технологічний інструмент, а як духовно-культурна форма суспільного розвитку набуває вагомості. Інформаційна культура набуває антропологічного виміру: вона стає способом розвитку творчих можливостей людини, її комунікативної компетентності, здатності до критичного мислення та моральної відповідальності. У таких умовах головним завданням суспільства стає не тільки виробництво інформації, а формування культури її осмислення, духовної інтерпретації та гуманістичного застосування.

Звідси випливає необхідність нового типу світогляду – культурно-комунікативного та антропологічно орієнтованого. У ньому людина

²⁶ Табачковський В. Г. У пошуках невтраченого часу: філософсько-антропологічні студії. Київ : Український центр духовної культури, 2002. 320 с.

розглядається не як пасивний споживач інформації, а як активний суб'єкт культуротворення, носій духовно-сислової активності та комунікативної творчості. Саме такий світогляд дозволяє поєднати технологічний розвиток із гуманістичними цінностями, інформаційну модернізацію – з культурною самобутністю, глобалізаційні процеси – з національною духовною традицією.

Тому культурно-антропологічні трансформації в умовах медіатизації повинні розглядатися не лише як наслідок технічного прогресу, а як глибинна зміна самої структури людського буття, духовного досвіду та суспільної свідомості. Вони відкривають нові можливості для розвитку комунікативної культури, громадянської солідарності та творчої самореалізації особистості, але водночас ставлять перед суспільством складні виклики збереження духовної цілісності людини, культурної автентичності та гуманістичних основ цивілізаційного розвитку. Подібну нову якість суспільства світоглядний рівень практичної (комунікативної) філософії розглядає вже не лише як результат економічних або політичних трансформацій, а як наслідок глибинних культурно-антропологічних змін, що відбуваються в умовах медіатизації сучасного соціального буття. Саме сучасні медіакомунікативні трансформації стають тим універсальним соціокультурним середовищем, у якому формуються нові способи людського сприйняття, комунікації, самоідентифікації та соціальної взаємодії. Вона не тільки трансформує інформаційні потоки, але й змінює саму структуру життєвого світу людини, її духовно-ціннісні орієнтації, когнітивні практики та форми культурної присутності в суспільстві. Проблему самоідентифікації людини в умовах медіатизованого інформаційного простору. Ч. Тейлор пов'язував з основною «хворобою сучасного суспільства» із втратою смислів, нівелюванням моральних орієнтирів та обмеженням свободи людини структурами індустріально-технологічної цивілізації. Саме тому формування нової комунікативної раціональності потребує розвитку етики автентичності, що забезпечує збереження духовної цілісності особистості в умовах глобалізованого медіасередовища. У сучасній культурі проблема автентичності дедалі більше пов'язується зі здатністю людини до критичного осмислення інформації, культурної самоідентифікації та свідомої участі у комунікативних процесах.

У зазначеному аспекті важливого значення набуває концепція самодетермінації особистості, відповідно до якої людина зберігає власну цілісність через постійне духовне й культурне самовідтворення. В умовах медіатизації така самоідентифікація відбувається не лише через традиційні соціокультурні механізми, але й через включення в цифрові комунікативні мережі, інформаційні практики та символічні

системи сучасної медіакультури²⁷. Тому культурно-антропологічні трансформації сучасності супроводжуються переходом від індивідуальної когніції до колективних форм мережевої комунікації, де знання, інформація та символічний обмін стають визначальними чинниками суспільного розвитку. У сучасному культурно-інформаційному середовищі суспільні відносини дедалі більше трансформуються у сферу комунікативного обміну знаннями, смислами та культурними інтерпретаціями.

Технології перестають бути виключно технічним інструментом і постають як форма поєднання культури, комунікації та соціального досвіду. У результаті формується новий тип медіакommунікативної культури, у межах якої важливого значення набувають когнітивні компетенції, здатність до інтерпретації інформації, критичного мислення та символічного конструювання соціальної реальності. Особливої актуальності ці процеси набувають у контексті розвитку цифрової культури та мережевої комунікації. Саме безпосередня комунікативна взаємодія, інтерсуб'єктивний обмін досвідом і спільне смислотворення формують нові культурні простори взаєморозуміння. У медіатизованому суспільстві свідомість дедалі більше функціонує через систему образів, знаків та інформаційних інтерпретацій, що створюють нові моделі культурного сприйняття дійсності. Унаслідок цього виникають нові форми символічної репрезентації соціального досвіду, які визначають особливості сучасної медіакультури та трансформацію антропологічного простору культури.

Людське буття дедалі більше визначається не безпосереднім досвідом, а досвідом, опосередкованим медіаобразами, цифровими символами, інформаційними потоками та мережевими структурами. Відбувається формування нового типу антропологічної реальності – «медіалізованої людини», для якої соціальна присутність у комунікативному просторі стає необхідною умовою особистісної самореалізації. Ця трансформація має подвійний характер. З одного боку, медіатизація відкриває безпрецедентні можливості для розвитку комунікативної культури, міжкультурного діалогу, когнітивної мобільності та демократизації суспільного життя. Інформаційно-комунікативні технології створюють нові форми соціальної інтеграції, прискорюють культурний обмін, сприяють формуванню глобальних мереж солідарності та взаєморозуміння. Людина отримує можливість долучатися до світових культурних процесів, формувати власну інформаційну

²⁷ Капіца В.Ф. Українська національна свідомість. Філософсько-культурогенний аспект. Кривий Ріг: Мінерал, 2005. 218 с.

ідентичність, реалізовувати творчий потенціал у віртуальних культурних просторах.

Проте, з іншого боку, поширення цифрових медіа породжує і суттєві антропологічні ризики. Вона створює тенденцію до фрагментації свідомості, втрати цілісності особистісного досвіду, підміни реального спілкування символічними симулякрами комунікації²⁸. Інформаційне перевантаження, постійна присутність у цифрових мережах, домінування візуально-емоційних форм подання інформації змінюють механізми пам'яті, уваги, мислення і навіть емоційного реагування людини. Формується феномен «кліпового мислення», при якому глибина рефлексії поступається швидкості інформаційного реагування, а духовно-сміслові структури культури замінюються поверхневими інформаційними конструкціями.

Суперечливий характер інформаційно-комунікативні процеси відчутний для розвитку національного світогляду, який історично ґрунтувався на духовно-інтегративних цінностях соборності, культурної пам'яті, морально-етичної солідарності та екзистенційної глибини особистісного буття. Медіатизація ж, особливо в умовах глобалізованого інформаційного простору, часто руйнує традиційні механізми культурної спадкоємності та колективної ідентичності, замінюючи їх мережевими формами ситуативної комунікації²⁹. Йдеться про необхідність створення нової культури комунікації, в якій інформаційні технології виступатимуть не засобом маніпуляції масовою свідомістю, а простором духовного розвитку особистості, соціальної відповідальності та культурного самоздійснення.

У цьому відношенні особливої актуальності набуває проблема формування медіакультури як важливої складової сучасних культурно-мистецьких практик та національного світогляду. У контексті глобалізації й цифровізації культурного простору медіакультура повинна розвиватися не лише як технічна компетентність використання інформаційно-комунікативних засобів, але і як здатність до критичного осмислення культурних смислів, інтерпретації мистецьких образів, етичної оцінки інформаційного контенту та збереження духовно-культурної самобутності. Саме через сучасні медіапрактики відбувається поширення художніх образів, культурних символів і нових форм творчої комунікації, що суттєво впливають на процеси формування суспільної свідомості та культурної ідентичності. Водночас інформаційний культурний простір створює небезпеку домінування поверхневих

²⁸ Бодріяр Ж. Символічний обмін і смерть. Львів: Кальварія, 2004. 376 с.

²⁹ Габермас Ю. Теорія комунікативної дії / пер. з нім. Київ : Видавничий дім «Всесвіт», 2000. 560 с.

інформаційних образів, стандартизації культурного досвіду та послаблення здатності людини до глибокого естетичного й духовного сприйняття мистецтва. За таких умов особливого значення набуває розвиток гуманістично орієнтованих культурно-мистецьких практик, спрямованих на збереження творчої автономії особистості, культурної пам'яті та національної духовної традиції. Особливу роль у сучасних умовах відіграє також проблема збереження культурної пам'яті як основи національної культурної спадкоємності. Інформаційні технології та цифрові медіа, з одного боку, значно розширюють доступ до мистецької спадщини, історичних джерел і культурних надбань, а з іншого – створюють ризики фрагментації культурного досвіду та втрати його історичної цілісності. Саме тому сучасні культурно-мистецькі практики повинні поєднувати традиційні форми національної культури з новітніми цифровими засобами художньої комунікації, забезпечуючи інтеграцію історичної пам'яті, мистецької традиції та інноваційних форм культурного самовираження. Такі процеси стають важливою передумовою гармонізації глобального інформаційного розвитку із збереженням духовно-культурної самобутності суспільства, його творчого потенціалу та національної культурної ідентичності. Формується новий тип соціальної реальності – культурно-інформаційного соціуму, в якому головним ресурсом стає не матеріальне виробництво, а виробництво смислів, знань, символів та комунікативних зв'язків. У цьому соціумі визначальними стають не лише економічні чи політичні чинники, але й духовно-комунікативний потенціал суспільства, рівень його культурної самоорганізації, здатність до інтерсуб'єктивного взаєморозуміння та творчої інтеграції різноманітних життєвих світів. Тому сучасний український національний світогляд дедалі більше набуває рис духовно-комунікативного, когнітивно-креативного та культурно-інформаційного світогляду, в якому поєднуються традиції духовної культури, антропологічна цілісність особистості та новітні форми мережевої комунікації. Саме в цій інтеграції традиційного й інноваційного, духовного й технологічного, національного й глобального відкриваються перспективи подальшого культурного розвитку.

Сучасне осмислення людини як суб'єкта творчості, комунікації та духовного самовизначення в умовах медіатизованої культури здійснив Назіп Хамітов, який тісно пов'язує свою філософію з мистецтвом через концепцію артакцентуації та метод арттерапії. Він розглядає художню творчість як спосіб подолання екзистенційної самотності, відчуження та криз людського буття³⁰. Філософ сам пише романи та есе (під

³⁰ Хамітов Н. В. Самотність у людському бутті: досвід метаантропології. Київ : КНТ, 2000. 304 с.

псевдонімом Нез Сетлан), стверджуючи, що глибинну метафізику статі, любові та страждання неможливо передати сухою науковою мовою – для цього потрібна жива образна мова мистецтва. У його системі психоаналізу клієнтам часто пропонується виразити свої внутрішні конфлікти через літературу, живопис чи театр, щоб гармонізувати чоловіче та жіноче начала (андрогінність). Н. Хамітов обґрунтовує нову світоглядну модель людського буття через концепцію «межового буття», у межах якої творчість розглядається як форма виходу людини за межі повсякденності та спосіб духовного самотворення. У сучасному медіакультурному просторі така концепція набуває особливої актуальності, оскільки цифрові комунікації, віртуальні середовища та глобальні інформаційні мережі істотно змінюють способи культурної взаємодії, самоідентифікації та творчої самореалізації особистості. Саме тому метаантропология як учення про межові стани людини, екзистенційні виміри комунікації та архетипічні засади культури створює важливе методологічне підґрунтя для аналізу медіатизації сучасного соціокультурного простору.

Умови цифрової культури формують новий тип антропологічної реальності, у якій людина одночасно існує в реальному та віртуальному комунікативному просторі, а її свідомість дедалі більше визначається інформаційними потоками, символічними образами та медіанаративами. У своїх працях В. Г. Табачковський розглядає мистецтво через призму естетичного досвіду, антропології та соціокультурних трансформацій. Він аналізує, як сучасні мистецькі практики реагують на кризи ідентичності, процеси глобалізації та цифровізації суспільства, перетворюючи художню творчість на простір для смисложиттєвої рефлексії³¹. У сучасній медіакulturі ця множинність проявляється через багаторівневу ідентичність особистості, здатність функціонувати в різних інформаційних середовищах та інтегрувати різні культурні коди. Людина медіатизованого суспільства виступає не лише споживачем інформації, а активним учасником культурного виробництва смислів, комунікативної творчості та символічної взаємодії. Якщо перші рівні людської сутності пов'язані з природними, соціальними та виробничими формами життєдіяльності, то в сучасному культурно-інформаційному суспільстві дедалі більшої ваги набуває духовно-комунікативний вимір буття. Людська свобода та творчість реалізуються через культурну комунікацію, медіапрактику, мистецьку репрезентацію та символічне самовираження. Саме медіакultura стає простором формування нових

³¹Табачковський В. Г. У пошуках невтраченого часу: філософсько-антропологічні студії. Київ : Український центр духовної культури, 2002. 320 с.

моделей соціальної взаємодії, естетичного досвіду та культурної самоідентифікації.

Розвиток цифрового медіапростору змінює не лише форми передачі інформації, але й саму структуру духовного досвіду, культурної пам'яті, творчої діяльності та суспільної взаємодії. Саме тому розвиток гуманістично орієнтованої медіакультури, заснованої на духовних цінностях, культурному діалозі та творчій самореалізації особистості, стає одним із ключових чинників збереження культурної самобутності та духовної цілісності сучасного українського суспільства. Сучасне суспільство дедалі більше функціонує як медіакомунікативна система, в якій соціальна реальність не лише відображається, але й конструюється через інформаційні потоки, символічні образи, цифрові знаки та комунікативні мережі. Людина опиняється у просторі постійної інформаційної взаємодії, де межа між безпосереднім досвідом і його медійною репрезентацією стає все менш помітною. Саме тому культурно-антропологічні зміни сучасності необхідно розглядати як процес трансформації «людини культури» у «людину медіакомунікативну», для якої інформаційне середовище стає основним простором життєдіяльності. Мистецькі практики постають не лише естетичним явищем, а простором суспільного діалогу, критичної рефлексії та вироблення колективних смислів³².

У цих умовах ключового значення набуває проблема співвідношення реального та віртуального буття. Медіатизований світ створює нові форми соціальної присутності, в яких особистість одночасно існує в декількох комунікативних просторах: фізичному, соціальному, цифровому, символічному та віртуальному. Виникає феномен множинної ідентичності, коли людина змушена постійно адаптувати свої соціальні ролі до різних інформаційних контекстів. Це породжує як нові можливості для творчої самореалізації, так і небезпеку втрати цілісності особистості, її духовної автономії та екзистенційної визначеності.

Поширення цифрових медіа суттєво змінює й сам механізм культурної трансляції. Якщо в традиційному суспільстві передача культурного досвіду здійснювалася переважно через безпосередню комунікацію, освіту, історичну пам'ять та духовну традицію, то в інформаційному суспільстві головним посередником культури стають медіасистеми. Саме вони визначають домінуючі символи, моделі поведінки, ціннісні орієнтації та навіть форми колективного переживання історичної реальності. Внаслідок цього культура дедалі більше набуває ознак медіакультури, де символічне виробництво

³² Хабермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості. Львів : Літопис, 2000. С. 136–150.

сміслів часто підмінюється технологіями інформаційного впливу та маніпулятивного конструювання соціальної свідомості.

У сучасному українському суспільстві ці процеси мають особливо напружений характер, оскільки відбуваються в умовах одночасної модернізації, державотворення, інформаційної глобалізації та цивілізаційного протистояння. Український культурний простір стає ареною боротьби не лише політичних чи економічних інтересів, але й різних моделей світоглядної ідентичності, символічних систем та комунікативних стратегій³³. Саме тому проблема медіатизації в Україні набуває безпосереднього значення для збереження національної культурної цілісності та духовної безпеки суспільства. Особливо небезпечним є перетворення медіакомунікативного простору на сферу симулятивної реальності, де істина замінюється інформаційним ефектом, а суспільна свідомість піддається технологічному програмуванню через механізми емоційного впливу, візуального конструювання та алгоритмізації соціальної поведінки. У цьому контексті виникає феномен «медіатизованої свідомості», для якої характерними стають фрагментарність мислення, зниження рівня критичної рефлексії, домінування емоційно-візуального сприйняття над раціонально-аналітичним осмисленням.

Трансцендентальна прагматика К.-О. Апеля розглядає практики мистецтва крізь призму комунікативної дії та семіотики. Він розумів твір мистецтва як специфічне висловлювання в межах «необмеженої комунікативної спільноти»³⁴. Практика мистецтва – це не просто самовираження генія, а претензія на значущість і діалог, що потребує інтерпретації з боку публіки. К.-О. Апель стверджував тріадичну природу знака (знак – об'єкт – інтерпретатор). З цього випливає, що художня практика неможлива поза інтерсуб'єктивним полем: сенс мистецтва народжується лише в процесі співрозуміння та консенсусу між автором і реципієнтом. Оскільки К.-О. Апель пов'язував прогрес із розширенням відкритого раціонального дискурсу, радикальні практики мистецтва (наприклад, модернізм або перформанс) можуть розглядатися як спосіб критики догматичних («стратегічних») мовних культур і пошук нових форм взаєморозуміння. Тому саме в умовах формування медіакомунікативного суспільства відкриває й принципово нові можливості для розвитку культурно-інформаційного суспільства гуманістичного типу. Інформаційні мережі здатні стати простором інтелектуальної кооперації, міжкультурного діалогу, розвитку когнітивних практик і творчої самоорганізації суспільства. Тоді

³³ Капіца В.Ф. Українська національна свідомість. Філософсько-культурогенний аспект. Кривий Ріг : Мінерал, 2005. 218 с.

³⁴ Апель К.-О. Трансформація філософії / пер. з нім. Київ : Основи, 2001. 392 с.

медіакомунікація перестає бути лише інструментом масового впливу і перетворюється на механізм формування інтерсуб'єктивної солідарності, громадянської культури та духовно-ціннісної інтеграції суспільства.

У зазначеному аспекті український національний світогляд має значний потенціал для формування альтернативної моделі культурно-інформаційного розвитку. Його традиційна духовна інтегративність, соборність, етична спрямованість і культурна поліцентричність можуть стати основою для створення гуманістичної моделі медіатизованого суспільства, в якій технологічний прогрес поєднуватиметься з духовним розвитком людини, а інформаційна відкритість – із збереженням культурної самобутності.

Таким чином, культурно-антропологічні трансформації в контексті медіатизації необхідно розглядати як складний процес становлення нової соціокультурної реальності, де визначальним фактором розвитку стає не лише техніка чи інформація, а духовно-комунікативний потенціал суспільства.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз культурно-антропологічних трансформацій у контексті медіатизації сучасного суспільства дозволяє дійти висновку, що інформаційна трансформація суспільства є не лише технологічним або комунікативним явищем, а фундаментальним цивілізаційним процесом, який змінює саму природу соціальної реальності, способи людського буття та структуру свідомості. Вона охоплює всі рівні культурного існування – від індивідуального досвіду до національного світогляду та глобальних форм соціальної організації.

Медіасупільні трансформації виступає механізмом глибинної перебудови комунікативних практик, у межах яких інформація перестає бути нейтральним передавальним ресурсом і перетворюється на чинник конструювання соціальної реальності. Вона формує нові типи взаємодії, прискорює циркуляцію смислів і водночас створює ризики фрагментації свідомості, симуляції досвіду та втрати цілісного світоглядного горизонту. Таким чином, медіатизація постає як амбівалентний процес, що поєднує розширення комунікативних можливостей із загрозами духовної редукції людини. Розглянуто культурно-антропологічні трансформації сучасного суспільства в умовах медіалізації культури крізь призму комунікативної філософії, естетичного досвіду та мета-антропологічного підходу. Показано, що сучасні культурно-мистецькі практики набувають інтерсуб'єктивного характеру, у якому смисл художнього твору формується в полі комунікативної взаємодії автора, тексту та реципієнта. інтеграція комунікативно-філософських, антропологічних та метаантропологічних підходів дозволяє розглядати

мистецтво як особливу форму культурної комунікації, у якій смисл формується через інтерсуб'єктивну взаємодію та інтерпретацію. У контексті медіатизованого суспільства художня практика виходить за межі традиційного естетичного досвіду і набуває статусу простору формування багаторівневої ідентичності, творчої самореалізації та духовного самотворення особистості. Це засвідчує, що сучасні культурно-антропологічні трансформації нерозривно пов'язані з розвитком нових форм мистецької комунікації, які поєднують традиційні культурні смисли з можливостями цифрового середовища та глобальних інформаційних мереж.

Інтеграція комунікативно-філософських, антропологічних та мета-антропологічних підходів дозволяє розглядати мистецтво як особливу форму культурної комунікації, у якій смисл формується через інтерсуб'єктивну взаємодію та інтерпретацію. У контексті медіасимволічного опосередкування суспільства художня практика виходить за межі традиційного естетичного досвіду і набуває статусу простору формування багаторівневої ідентичності, творчої самореалізації та духовного самотворення особистості. Це засвідчує, що сучасні культурно-антропологічні трансформації нерозривно пов'язані з розвитком нових форм мистецької комунікації, які поєднують традиційні культурні смисли з можливостями цифрового середовища та глобальних інформаційних мереж. Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка гуманістичної моделі медіатизованого суспільства, в якій технологічний розвиток поєднується з духовною культурою, а глобальні комунікативні процеси – з національною культурною ідентичністю та етико-антропологічними засадами людського буття.

Таким чином, сучасні культурно-мистецькі практики постають як складний комунікативно-антропологічний феномен, у якому поєднуються естетичний досвід, інтерсуб'єктивна комунікація та духовно-екзистенційні виміри творчості.

Цифровізація комунікативного простору виступає не лише як технологічний процес, а як чинник глибокої трансформації культури, що формує нові моделі художнього мислення, соціальної взаємодії та людської ідентичності.

АНОТАЦІЯ

У статті здійснено комплексний культурно-філософський аналіз медіатизації як чинника культурно-антропологічних трансформацій сучасного суспільства. Визначено, що медіатизація постає не лише технологічним процесом поширення інформації, а фундаментальним механізмом трансформації соціокультурної реальності, способів

комунікації, символічної взаємодії та культурного самовизначення особистості.

Акцентовано увагу на трансформації культурно-мистецьких практик у цифровому середовищі. Встановлено, що сучасні медіа виступають не лише засобом комунікації, а й простором художньої репрезентації соціальної реальності, де візуальні образи, символічні форми та цифрові комунікативні практики формують нові механізми культурного самовираження та соціальної ідентифікації. Показано що медіатизація сприяє формуванню нових типів культурної взаємодії, естетизації повсякденності та розвитку мережевих форм культурної творчості.

В теоретичному вимірі обґрунтовано комунікативну природу мистецтва в межах трансцендентальної прагматики, де художній твір розглядається як акт інтерсуб'єктивної комунікації в «необмеженій комунікативній спільноті», а його смисл формується через діалог і можливий консенсус між автором та реципієнтом. Розвиток антропологічного підходу підкреслює множинність людської сутності, що в умовах медіакультури проявляється у багаторівневій ідентичності та здатності особистості до культурного самотворення. У цьому контексті творчість інтерпретується як прояв «межового буття», що відкриває можливості духовної самореалізації та подолання екзистенційних криз у сучасному медіатизованому просторі.

Доведено, що культурно-антропологічні трансформації в умовах медіатизації мають суперечливий характер: з одного боку, вони відкривають нові можливості для міжкультурного діалогу, розвитку комунікативної культури та творчої самореалізації особистості, а з іншого – породжують ризики маніпуляції свідомістю, втрати духовної цілісності та руйнування традиційних механізмів культурної спадкоємності. Зроблено висновок, що культурно-антропологічні трансформації в умовах медіатизації формують нову модель культурної реальності, у якій мистецтво, комунікація та антропологія взаємодіють як єдиний простір смислотворення, що потребує гуманістично орієнтованого осмислення та збереження духовно-культурної цілісності особистості.

Література

1. Апель К.-О. Трансформація філософії / пер. з нім. Київ : Основи, 2001. 392 с.
2. Байда І. Медіакультура як феномен інформаційного суспільства. *Fine Art and Culture Studies*. 2024. № 1. С. 133–140. DOI: 10.32782/facs-2024-1-19.
3. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства: досвід соціального прогнозування / пер. з англ. Київ : Основи, 2006. 575 с.

4. Бердяев М. Сенс творчості: досвід виправдання людини. Київ : Дух і Літера, 2024. 416 с.
5. Бодряр Ж. Символічний обмін і смерть. Львів : Кальварія, 2004. 376 с.
6. Габермас Ю. Теорія комунікативної дії / пер. з нім. Київ : Видавничий дім «Всесвіт», 2000. 560 с.
7. Дарованець К. І. Цифрова епоха: від трансформації культури до змін в її популяризації. *Культурологічний альманах*. 2024. № 2. С. 214–221. DOI: 10.31392/cult.alm.2024.2.42.
8. Капіца В.Ф. Українська національна свідомість. Філософсько-культурогенний аспект. Кривий Ріг : Мінерал, 2005. 218 с.
9. Карпов В. В. (ред.). Український мистецтвознавчий дискурс : колективна монографія. Рига : Baltija Publishing, 2020. 370 с
10. Левченко А. Концептосфера медіатизації культури. *Культура і Сучасність*. 2023. № 2. С. 45–52. DOI: 10.32461/2226-0285.2.2023.293740.
11. Малахов В. А. Антропологічні ідеї Памфіла Юркевича . *Філософська думка*. 2015. № 4. С. 98–112.
12. Мамфорд Л. Міф машини. Техніка і розвиток людства / пер. з англ. Київ : Основи, 2001. 456 с.
13. Мороз А. В. Міждисциплінарні підходи до вивчення впливовості інфографічних повідомлень на процеси відновлення культурно-мистецьких осередків. *Український мистецтвознавчий дискурс*. 2025. № 5. С. 87–95. DOI: 10.32782/uad.2025.5.14.
14. Огородник І. В., Русин М. Ю. Історія філософської думки в Україні. Київ : Вища школа, 1999. 543 с.
15. Соціокультурні трансформації сучасного урбаністичного простору: культурно-антропологічні студії : колект. монографія / Г. Бондаренко, В. Балушок, М. Бех та ін. ; за ред. Г. Бондаренко. Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2023. 393 с.
16. Табачковський В. Г. У пошуках невтраченого часу: філософсько-антропологічні студії. Київ : Український центр духовної культури, 2002. 320 с.
17. Хабермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості. Львів: Літопис, 2000. С. 136-150.
18. Хамітов Н. В. Самотність у людському бутті: досвід метаантропології. Київ : КНТ, 2000. 304 с.
19. Челпанов Г. І. Мозок і душа : критика матеріалізму та нарис сучасних учень про душу. Київ : Ніка-Центр, 2021. 320 с.
20. Юркевич П. Серце та його значення в духовному житті людини. *Філософські твори*. Київ : Основи, 1993. С. 69–103.

21. McLuhan M. Understanding Media: The Extensions of Man. London : Routledge, 2001. 396 p.

Information about the author:

Morhun Olena Anatoliyivna,

Candidate of Philosophical Sciences,

Associate Professor at the Department of Professional
and Socio-Humanitarian Education

Kryvyi Rih National University

11, Vitalii Matusevych str., Kryvyi Rih, 50027, Ukraine